

3. De DNA-analyse als wettelijke onderzoeksmaatregel

VERDACHTEN EN GEVANGENEN MOETEN CELMATERIAAL AFSTAAN

Spuren naar DNA-gegevens bleef lang gehuld in een wazige sfeer. Als basis voor de analyse van genetische codes kan de algemene opsporingsbevoegdheid van de Procureur des Konings moeilijk door de beugel. Om aan de maatstaf van artikel 8 van het E.V.R.M. te voldoen moet het gerecht kunnen steunen op een concrete wettekst om materiaal uit de privacy-sfeer te verwerken. Verder kon de verdachte niet gedwongen worden een DNA-staal af te leveren. Deze verplichte medewerking zou onverenigbaar zijn met het beginsel dat niemand verplicht is aan zijn eigen veroordeling mee te werken. Ook praktisch liep het DNA-onderzoek niet gesmeerd. Genetisch materiaal is vaak verspreid over verschillende laboratoria, waardoor de band tussen een reeks misdrijven vrijwel onzichtbaar blijft.

De Wet van 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken (*B.S.*, 20 mei 1999), die nog in werking moet treden, vergroot de kansen om daders te ontmaskeren. Alle aangetroffen DNA-sporen moeten binnenkort worden opgeslagen in een centrale gegevensbank 'Criminalistiek' van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek (NICC). Uit deze sporen distilleert een deskundige van het parket een DNA-profiel, dat dan vergeleken wordt met celmateriaal van de verdachte. Om dit corresponderende patroon te bekomen kan de Procureur des Konings aan elke meerderjarige persoon vragen bloed, wangslimvlies of haarwortels af te staan, mits daarmee het 'belang van het opsporingsonderzoek' gediend is. Uit de voorbereidende werken van de wet kan men afleiden dat het DNA-onderzoek vooral een middel is om in een pril stadium van het onderzoek de verdachte te identificeren. De Procureur des Konings moet de DNA-analyse bijgevolg niet beperken tot personen tegen wie er reeds ernstige schuld aanwijzingen bestaan. Toch blijft er een drempel van schuld bestaan. Volgens de Minister van Justitie zou het recht op privacy in het gedrang komen wanneer de Procureur des Konings een erg ruime kring van personen voor een DNA-analyse oproept. Zo verwerpt de minister de stelling dat het parket een 'hele mannelijke dorpsbevolking' kan oproepen om een verkrachtingszaak op te helderen.¹⁰

Voorts kan de Procureur des Konings slechts een DNA-onderzoek organiseren wanneer hij over een spoor van menselijke cellen beschikt. Het parket kan bijgevolg niet elk zwaar misdrijf aangrijpen om DNA-materiaal van een reeks personen op te slaan in de databank 'Criminalistiek' van het NICC. Een DNA-analyse bevolen door de Procureur des Konings is slechts rechtmatig als de betrokkene vrijwillig celmateriaal aflevert. De toestemming moet niet schriftelijk zijn en is slechts geldig als de Procureur des Konings de 'omstandigheden van de zaak' duidelijk heeft toegelicht. Tevens moet de Procureur des Konings aangeven dat bij een positieve DNA-test het DNA-profiel van de betrokkene wordt opgeslagen in de gegevensbank 'Criminalistiek' van het NICC, zodat ook kan worden nagegaan of de betrokkene andere strafbare feiten heeft begaan.

DNA-materiaal in haarwortels en wangslimvlies kan worden afgenomen door elke officier van gerechtelijke politie, na vordering van de Procureur des Konings. Om bloed af te nemen moet de Procureur des Konings een beroep doen op een arts.

Verdachten kunnen het onderzoek niet meer saboteren door hun toestemming te weigeren. De onderzoeksrechter kan verdachten van een misdaad verplichten celmateriaal af te staan, zonder dat tegen die beslissing een rechtsmiddel open staat. Wanneer het gaat om een wanbedrijf (b.v. slagen en verwondingen) kan de verdachte niet worden gedwongen om celmateriaal af te staan. Ingevolge artikel 56, § 1 van het Wetboek van Strafvordering kan de onderzoeksrechter ambtshalve alle onderzoeksdaten stellen die tot de bevoegdheid behoren van het openbaar ministerie. De onderzoeksrechter kan bijgevolg steeds elke persoon tegen wie er minimale schuld aanwijzingen bestaan oproepen voor een vrijwillige afname van celmateriaal. Alvorens een dwangbevel uit te vaardigen moet de onderzoeksrechter tijdens een verhoor nagaan of er tegen de betrokkene schuld aanwijzingen bestaan. Het onder dwang afleveren van celmateriaal kan moeilijk worden ervaren als een inbreuk op het zwijgrecht. De manier waarop dit materiaal wordt verkregen, vrijwillig of gedwongen, tast de betrouwbaarheid van de DNA-analyse niet aan. Bij bekentenissen liggen de kaarten anders. Deze bewijsgegevens hebben weinig waarde wanneer de verdachte onder zware druk stond zichzelf te beschuldigen.

10. *Parl. St.*, Kamer, nr. 1047/2, 12.

Om een dwangbevel te bekomen is niet langer een 'klassiek' gerechtelijk onderzoek vereist. Sinds de Wet Franchimont kan de Procureur des Konings een 'mini-instructie' instellen, waardoor de rol van de onderzoeksrechter beperkt blijft tot het machtigen van specifieke onderzoeksdaaden (art. 28septies Sv.). Het opsporingsonderzoek loopt dan gewoon verder, tenzij de onderzoeksrechter beslist de zaak te 'evoceren'. In dat geval is de Procureur des Konings verplicht de leiding over het onderzoek af te staan aan de onderzoeksrechter en zich niet rechtstreeks meer met de opsporing in te laten. Hij kan dan slechts het gerechtelijk onderzoek beïnvloeden door bijkomende onderzoeksdaaden te stellen (art. 61 Sv.) of door nietigheden voor de Kamer van Inbeschuldigingstelling op te werpen (art. 235bis Sv.). De Procureur des Konings kan tevens zijn greep op het onderzoek verliezen wanneer het slachtoffer een DNA-analyse wil laten uitvoeren. Om van zijn vorderingsrecht gebruik te maken moet het slachtoffer zich burgerlijke partij stellen bij de onderzoeksrechter, die dan de leiding over het ganse onderzoek overneemt (art. 61quinquies Sv.). De onderzoeksrechter kan dan weliswaar de vordering van de burgerlijke partij afwijzen wanneer de burgerlijkepartijstelling onontvankelijk lijkt of wanneer de benadeelde geen rechtmatige motieven kan aanvoeren (art. 61quinquies Sv.), maar deze afwijzing stelt geen einde aan het gerechtelijk onderzoek. Enkel de raadkamer kan beslissen of de onderzoeksrechter nog verder onderzoek moet verrichten.

De DNA-gegevensbank van het NICC wordt tevens gevoed met genetisch materiaal van veroordeelden. Daders van zware gewelddaden, zoals verkrachtingen en ontvoeringen, zijn verplicht een DNA-staal af te leveren. Deze stroom van gegevens; opgeslagen in de gegevensbank 'Veroordeelden', is nuttig om recidivisten sneller op het spoor te komen of om na te gaan of veroordeelden niet meer misdaden op hun kerfstok hebben. Wanneer de veroordeelde op bevel van de Procureur des Konings of van de onderzoeksrechter celmateriaal afstand, wordt dit materiaal na de definitieve beslissing in de gegevensbank opgenomen. De Procureur des Konings dient evenwel te melden dat het afgenomen DNA-materiaal kan worden vergeleken met aangetroffen sporen van genetisch materiaal, dat ook aan de gegevensbank 'Veroordeelden' wordt toegevoegd. Indien tijdens het vooronderzoek geen DNA-profiel werd opgesteld, moet de veroordeelde na de eindbeslissing een

hoeveelheid bloed, wangslimvlies of haarwortels afstaan. Het verschil met de regeling voor verdachten is dat de onderzoeksrechter niet meer moet tussenkomen om DNA-materiaal onder dwang te bekomen. Wanneer de veroordeelde zijn medewerking weigert kan elke officier van gerechtelijke politie wangslimvlies of haarwortels afnemen. De verplichte afgifte van DNA-materiaal is ook van toepassing op personen die veroordeeld zijn voor de inwerkingtreding van de wet. In dit geval moet een erkend deskundige, op bevel van het openbaar ministerie, een DNA-profiel opmaken wanneer de verdachte in vrijheid wordt gesteld.

Tegen de grotere armslag van het gerecht staat een strikte beperking van het DNA-onderzoek. De erkende deskundigen mogen enkel een DNA-profiel opstellen om misdrijven op te helderen, niet om allerlei informatie over genetische afwijkingen op te tekenen. Wie vertrouwelijke resultaten misbruikt of verspreidt riskeert een gevangenisstraf tot twee jaar en boetes tot 4 miljoen BEF. Een andere waarborg is de mogelijkheid tot tegenexpertise. Binnen vijftien dagen na kennisname van de DNA-test, die binnen 90 dagen na de afgenomen staal moet worden verricht, kan de verdachte een nieuw DNA-staal laten analyseren door een erkende deskundige. Deze deskundige moet het nieuwe celmateriaal toetsen aan aangetroffen DNA-sporen die niet in de eerste analyse werden ontleed. De deskundige moet er bijgevolg voor zorgen dat er voldoende aangetroffen sporen van menselijk celmateriaal bewaard blijven. Hierdoor verkleint het risico van manipulatie of verwisseling van DNA-profielen. Wanneer de hoeveelheid aangetroffen celmateriaal te gering is om een nieuw DNA-profiel op te stellen, blijft het tegenonderzoek beperkt tot een vergelijking van nieuw afgenomen celmateriaal met het aanvankelijke DNA-profiel. De kosten van het tegenonderzoek zijn ten laste van de verzoekende partij en zijn begrensd tot een bepaald bedrag, dat nog in een K.B. moet vastgelegd worden. Er zijn echter geen kosten verschuldigd wanneer het tegenonderzoek tot andere resultaten leidt dan de eerste analyse.

Ten slotte bevat de wet strikte richtlijnen over de vernietiging van DNA-materiaal. Deskundigen moeten de afgenomen DNA-gegevens vernietigen zodra de termijn voor een tegenexpertise is verstreken of het resultaat van de tegenexpertise werd betekend. Celmateriaal afgeleverd door een veroordeelde mag bewaard blijven tot hoogstens 10

jaar na zijn overlijden. Aangetroffen DNA-sporen moeten worden uitgewist na 30 jaar of, indien de deskundige een DNA-profiel kon ontwarren, onmiddellijk na de definitieve uitspraak.

De centralisatie van DNA-gegevens in gegevensbanken van het NICC heeft echter een keerzijde. Voor een tegenexpertise kan de verdachte slechts kiezen uit een beperkte kring van deskundigen, verbonden aan een erkend laboratorium. De vraag rijst of deze deskundigen, die ook analyses verrichten voor het parket, zich voldoende onpartijdig kunnen opstellen en bereid zijn eventuele structurele gebreken in het NICC aan de kaak te stellen. Voorts kan de verdachte geen externe deskundige inschakelen om na te gaan of zijn DNA-stalen tijdig werden vernietigd. Moet de verdediging niet meer munitie krijgen om de stevige NICC-burcht te bestoken?

Bart DE SMET

Jeugdbescherming en bijzondere jeugdzorg

OPVANG VAN WEGGELOPEN JONGEREN

De problematiek van het weglopen is recent opnieuw onder de aandacht gekomen, naar aanleiding van de zaak van de verdwenen en vermoorde meisjes. De schok die de 'zaak-Dutroux' in onze samenleving teweegbracht plaatste de problematiek van geweld en misbruik t.a.v. kinderen en jongeren hoog op de agenda. Van alle betrokken instanties (politie, justitie, hulpverlening, onderwijs, ...) wordt verwacht dat men alle mogelijke signalen die kunnen wijzen op misbruik en geweldpleging, ernstig neemt. Door de gebeurtenissen wordt het 'vermist' zijn van een kind of een jongere als een belangrijk potentiële aanwijzing gezien voor misbruik of geweld. Om verdwenen of vermiste kinderen op te sporen wordt daarom een heel arsenaal aan middelen ingezet: de politionele en justitiële instanties worden geresponsabiliseerd, de media worden gemobiliseerd en er werd een Europees Centrum voor Vermiste Kinderen opgericht.

Een verhoogde waakzaamheid... met keerzijden

In juli 1997 werd door het Ministerie van Justitie een nieuwe richtlijn uitgevaardigd m.b.t. de opsporing van vermiste personen. De belangrijkste elementen uit deze richtlijn zijn:

- een betere coördinatie o.m. via de aanstelling van referentiemagistraten;
- een efficiëntere aanpak op het niveau van de opsporing en het onderzoek. De richtlijnen bevatten een hele reeks tips en richtlijnen m.b.t. het onderzoek, verhoor, contacten met de media, ...;
- een betere opvang van de familieleden en slachtoffers.

Elke vorm van 'verdwijning' wordt ernstig genomen, maar voor het adjectief 'onrustwekkend' werden bepaalde criteria omschreven: leeftijd (-13 jaar), graad van zelfredzaamheid, medische afhankelijkheid, een vermoeden van levensbedreigende situatie, verdacht gezelschap, gevaar voor derden, onverklaarbare afwezigheid.

Ook wanneer er duidelijke aanwijzingen zijn dat een jongere is weggelopen, zal dit gedrag in vele gevallen onder deze criteria ressorteren, zeker wanneer de jongere langer dan één dag of enkele dagen zonder nieuws wegblijft.

De verhoogde waakzaamheid van politie en gerecht heeft echter t.a.v. weggelopen jongeren ook enkele mogelijke keerzijden. Wanneer een vermiste jongere immers een (minderjarige) wegloper blijkt te zijn, ontstaat bij de opsporingsdiensten de neiging om de zaak als 'opgehelderd' te beschouwen en de jongere meteen terug naar het gezin te brengen (de plaats waar zij horen te verblijven). M.a.w., het ophelderen van verdwijningszaken mag niet leiden tot het bagatelliseren van de problematiek van weggelopen jongeren, noch tot een morele druk op kinderen en jongeren die hen weerhoudt van het geven van duidelijke signalen i.v.m. de problematische (gezins)situatie waarin zij leven. Dit geldt ook t.a.v. de betrokken ouders, die het weglopen van hun kind meestal als onrustwekkend, bedreigend